

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sara Carlsson

Näthat

Vårt nutida ärekränkingsbrott

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sverker Jönsson

Termin: HT 2013

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Metod och material	6
1.4 Avgränsningar	7
1.5 Forskningsläge	8
1.6 Disposition	8
2 ÄREKRÄNKNINGSBROTTE	10
2.1 Gammalt hedersbrott i 1864 års strafflag	10
2.2 Utformningen av ärekränkingsbrotten i brottsbalken	11
3 FÖRTAL OCH FÖROLÄMPNING	13
3.1 Gränsdragningen mellan förtals- och förolämpningsbrottet	13
3.2 Förtal	14
3.2.1 Allmänna förutsättningar	14
3.2.2 Ansvarsfrihetsregeln	15
3.2.3 Uppsåtskravet	16
3.2.4 Straffvärdesbedömning och påföljd	16
3.3 Grovt förtal	17
3.4 Förolämpning	18
4 ÅTALSREGLERNA	20
4.1 Bakgrund	20
4.2 Åtalsreglerna i RB och BrB	20
4.3 Åklagarmyndighetens rekommendationer	21
4.4 En förändrad åtalsprövningsregel	22

5 ANNAN RELEVANT LAGSTIFTNING	24
5.1 Ofredande – ett brott mot frihet och frid	24
5.2 Förtalsbrott enligt TF och YGL	25
5.3 Skydd för personuppgifter	26
5.4 Europakonventionen	27
5.4.1 Rätt till skydd för privat- och familjeliv	27
5.4.2 Rätt till yttrandefrihet	28
6 INTEGRITETSSKYDDET	29
6.1 Den svenska rättens utveckling	29
6.2 En proportionelig intresseavvägning?	30
6.3 En eventuell straffbestämmelse	31
7 INTERNET OCH SOCIALA MEDIER	33
7.1 Internet, ett forum för brott?	33
7.2 När ingen ser på	34
7.3 Ansvar för användaralias vid ärekränkning	34
8 ANALYS OCH SLUTSATSER	36
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	42

Summary

The subject of this essay is net hate, which can implicate felonies such as insult, defamation and harassment. Even though the Swedish rules specific to defamatory acts are recognized, they are far from comprehensive. Defamation, an offence that violates someone's honor, is an old crime in the Swedish history of law. In the Criminal Law (SL) from 1864 the rule of defamation was intended to protect the reputation of individuals. The defamatory regulations, which today are found in the Swedish penal code (BrB), outlaws statements that are likely to expose someone to other people's contempt. As we can tell the purpose of the criminalization has always been to protect a person's integrity. Although the breakthrough of the Internet, and its ability to spread information worldwide, has caused bigger damages for the one who becomes a victim for online defamation.

I have reached the conclusion that the legal framework, which exists today, does not satisfy the protection of the individual who has got her integrity slandered on the Internet. In November the Swedish Government proposed a change of the special prosecution rules in order to take greater responsibility over the prevention of defamatory acts. The increase of severe defamatory acts however, has not been a sufficient reason to limit the fundamental right to freedom of speech. Although Yttrandefrihetskommittén has presented three new provisions due to defamatory actions. In my opinion they are motivated in regard to legitimacy and to avoid a law that doesn't protect people in practice.

When the judgment of the court in "Instagrammålet" was brought to my attention I knew I wanted to review and analyze why the youth today daily are exposed to net hate. Neither are they assisted with the help of a prosecutor, nor a constitution to rely on.

Sammanfattning

Ämnet för denna uppsats är näthat vilket kan innebära brott som förolämpning, förtal och ofredande. Men trots att ärekränkingslagstiftningen är vedertagen är den inte helt vattentät. Ärekränkning är ett gammalt hedersbrott som sedan lång tid tillbaka har reglerats i svensk straffrätt. I Sveriges strafflag från 1864 (SL) avsåg förtalsbestämmelsen att värna om den enskildes goda namn och medborgerliga anseende. Ordalydelsen i dagens brottsbalk (BrB) är att en lämnad uppgift ska vara ägnad att utsätta någon för andras missaktning för att förtal ska ha begåtts. Som vi ser har syftet med bestämmelserna alltid varit att skydda en människas ära och heder men det klassiska ärekränkingsbrottet har idag aktualiserats i ett Internetbaserat informationssamhälle. Spridningseffekten av ärekränkningar som sker på Internet medför idag värre skador för den enskilde än vid reglernas tillkomst.

Min slutsats i denna uppsats är att den svenska rättsordningen inte uppställer ett fullgott skydd för den som utsatts för kränkningar av den personliga integriteten på Internet och sociala medier. Lagen bör således förnyas. Så sent som i november 2013 föreslog regeringen en förändring av åtalsreglerna där det allmänna tar större ansvar i ärekränkningsmål. Ökningen av allvarliga integritetskränkningar har emellertid inte ansetts vara ett tillräckligt skäl till att inskränka den grundlagsstadgade yttrandefriheten. Däremot har Yttrandefrihetskommittén i sin utredning lagt fram tre förslag till nya straffstadganden i brottsbalken. Enligt min uppfattning är detta motiverat av legalitetsskäl för att förhindra att näthat faller mellan lagens stolar och för att skapa en enhetlig rättstillämpning.

Efter att ha TR:ns domslut i Instagrammålet stod det klart för mig att jag ville utreda hur det kommer sig att så många unga personer dagligen utsätts för näthat utan att ha en fungerande lag att luta sig mot eller åklagarens hjälp att förlita sig på.

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
EG	Europeiska gemenskapen
EKMR	Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (från den 4 november 1950)
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
JK	Justitiekanslern
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
PUL	Personuppgiftslag (1998:204)
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RF	Regeringsform (1974:152)
RH	Rättsfall från hovrätterna
SL	Strafflagen (1864:11)
SvJT	Svensk Juristtidning
SOU	Statens offentliga utredningar
TF	Tryckfrihetsförordning (1949:105, omtryck 2002:908)
TR	Tingsrätt
YGL	Yttrandefrihetsgrundlag (1991:1469, omtryck 2002:909)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

”Jag tycker inte att det är så illa att kalla henne för hora på Facebook – det gör ju alla där”.¹

Enligt Mårten Schultz² verkar de som gör sig skyldiga till brottsliga angrepp, hot och kränkningar på Internet, befinna sig i den felaktiga föreställningen att Internet är en ansvarsfri arena och att ordet är (straff)fritt om det sker bakom ett anonymt alias.³ Media rapporterar om en ökad tendens hos personer att sprida rykten om andra, offentliggöra personuppgifter, sprida kränkande bilder och filmer på Internet och i sociala medier.⁴ Politiker och jurister uttalar att lagstiftningen inte har hängtt med den tekniska utvecklingen vilket har påkallat nya lagförslag.⁵

Innebörden av begreppet näthat⁶ i den allmänna debatten kan skilja sig från vad som är otillåtet enligt lag. I en domstolsprocess kan en tilltalad dömas för förtal, ofredande eller olaga hot. Näthat kan följaktligen innebära både kränkningar av den personliga integriteten och otillåtna intrång i privatlivet och är därför i många fall både förkastligt och straffbart.⁷ Likväl är det kontroversiellt vad som är näthat i lagens mening. Professor Mårten Schultz menar att det finns ett stort behov av vägledande prejudikat eftersom landets domstolar inte tycks vara eniga om hur näthat ska rubriceras eller vilka skäl som krävs

¹ Citat ur Schultz, Mårten: Näthat: Rättigheter & Möjligheter, Stockholm, 2013, s. 9.

² Se nedan under avsnitt 1.5.

³ Schultz: Näthat: Rättigheter & Möjligheter, s. 15.

⁴ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/krav-pa-ny-lag-mot-nathat/>, 2013-12-09.

⁵ <http://www.dagensjuridik.se/2013/11/regeringen-tar-krafttag-mot-nathatet>, 2013-12-09.

⁶ En allmän definition av näthat är ”trakasserier på Internet” och är följaktligen inte nödvändigtvis ett begrepp med juridisk utgångspunkt, jfr det engelska begreppet net hate:

<http://www.ne.se/engelsk-ordbok/n%C3%A4that/1483272>, Nationalencyklopedin, 2013-12-09.

⁷ Schultz, Näthat: Rättigheter & Möjligheter, s. 16 & s. 42.

för allmänt åtal.⁸

Yttrandefriheten är en grundlagsstadgad rättighet och en av demokratis grundvalar och därmed mer än bara ett motstående intresse att ta hänsyn till i näthatsdebatten. Internet och sociala medier har kommit att bli en universell plattform för global gemenskap där rätten till yttrandefrihet möter rätten till personlig integritet.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att utreda vad näthat innebär i juridisk mening och undersöka vad som ligger bakom utvecklingen av näthatskulturen⁹. Avsikten är att redogöra för hur ärekränkingsbestämmelserna¹⁰ har sett ut i svensk rätt genom tiderna och hur den tekniska utvecklingen har inverkat på skyddet för den personliga integriteten. Genom att lyfta fram den aktuella samhällsdiskussionen rörande näthat kommer ett problem att belysas: svårigheten att åtskilja personliga värdeomdömen och tillåten ryktesspridning från brott för förtal, förolämpning eller ofredande.

Mot bakgrund av syftet ska uppsatsen ge svar på följande frågeställningar:

- Var går gränsen mellan en gärning som uppfyller rekvisiten för något av ärekränkingsbrotten och en gärning som för visso är integritetskränkande men inte straffbar?
- Varför väcker åklagaren sällan åtal för näthatsbrott?
- Vilka rättsliga åtgärder har man vidtagit för att hantera näthat? Vilken kritik kan riktas mot dessa åtgärder? Finns det några alternativa lösningar?

⁸ <http://www.dagensjuridik.se/2013/11/marten-schultz-om-nathat-finns-ett-skriande-behov-av-prejudikat>, 2013-12-09.

⁹ Med näthatskultur menar författaren den ökade benägenheten hos enskilda att förnedra, kränka, trakassera, hota och sprida ärekränkande uppgifter om andra på Internet och i sociala medier. Företeelsen har fått stor medial uppmärksamhet och kan närmast beskrivas som en utveckling av en ny form av ärekränkning.

¹⁰ Med ärekränkingsbestämmelserna avses 5 kap. 1 § BrB om förtal, 5 kap. 2 § BrB om grovt förtal samt 5 kap. 3 § BrB om förolämpning.

1.3 Metod och material

I uppsatsen ska rättsutvecklingen granskas ur ett kritiskt perspektiv. Det kritiska perspektivet består i att gällande rätt analyseras med utgångspunkt i motiven till de lagförslag som nyligen har lagts fram. Syftet är att förhållnings sättet till rätten är ifrågasättande och fokus ligger medvetet på de hål som finns i lagstiftningen.

Uppsatsen är huvudsakligen skriven utifrån den sedvanliga juridiska metoden där rättskällorna lag, förarbeten och praxis har studerats för att utreda gällande rätt. SOU 2012:55¹¹ och prop. 2013/14:47¹² har varit viktiga källor i utredningen av Internetrelaterade ärekränkningar.

För att klargöra vad de olika rättsreglerna innebär har också en regelanalytisk metod använts där lagkommentarerna till de berörda lagrummen har utgjort en betydande del i utredningen. För att komplettera lagtextens ordalydelse kommer uppsatsen att redogöra för ett par rättsfall som sätter lagen i ett praktiskt sammanhang. Åklagarmyndighetens rättspromemoria¹³ har i viss utsträckning använts för att beskriva hur åtalsreglerna tillämpas i förhållande till näthat. Genom att redogöra för de intressekonflikter som finns på rättigheternas område skildras det komplexa regelverk som finns till för att värna om yttrandefriheten och för att skydda den personliga integriteten. Den svenska rättens hållbarhet ska också ställas mot EKMR:s regelverk.

I avsaknad av doktrin gällande näthat har boken *Näthat: Rättigheter och Möjligheter* av Märten Schultz, professor i civilrätt vid Stockholms Universitet, bidragit till att belysa näthatsdebatten. Jag har i denna framställning utgått från att referaten av de TR-domar som finns i boken *Näthat: Rättigheter och Möjligheter* är korrekta och är medveten om att boken i detta avseende utgör en andrahandskälla.

¹¹ SOU 2012:55, En översyn av tryck- och yttrandefriheten.

¹² Prop. 2013/14:47, Några ändringar på tryck- och yttrandefrihetens område.

¹³ Åklagarmyndigheten: Förtal och förolämpning, RättsPM 2012:1, Utvecklingscentrum Stockholm, 2012.

1.4 Avgränsningar

På grund av uppsatsens begränsade omfattning har vissa avgränsningar varit nödvändiga.

Uppsatsen fokuserar främst på ärekränkingsbrotten förtal, grovt förtal och förolämpning. Brottet ofredande kommer att belysas kort. Även om näthat också kan utgöra brott som olaga hot, olaga förföljelse eller sexuellt ofredande finns det inte utrymme att redogöra för dessa i denna framställning. Eftersom integritetskränkningar nästan alltid faller utanför TF och YGL:s tillämpningsområde¹⁴ har redogörelsen av grundlagsregleringen medvetet begränsats.

Skydd för den personliga integriteten garanteras i viss utsträckning i 2 kap. 6 § andra stycket RF. Bestämmelsen avser förbud mot intrång av det allmänna i enskildas personliga förhållanden. Åtgärder som enskilda vidtar i förhållande till varandra faller således utanför grundlagsskyddet.¹⁵ Denna uppsats avser att diskutera de skyldigheter och rättigheter enskilda har i förhållande till varandra och kommer därför enbart behandla den enskilda individen som aktör på Internet och i sociala medier. Trots att Internet har gränsöverskridande karaktär kommer endast näthat utifrån svensk rätt att behandlas.¹⁶

Slutligen avgränsas uppsatsen till att vara en straffrättslig framställning. Således kommer uppsatsen inte redogöra för det civilrättsliga ansvar som kan uppstå för den som dömts för ärekränkingsbrott. Främst gäller detta målsägandens rätt till skadestånd.

¹⁴ SOU 2012:55, s. 439.

¹⁵ Jermsten, Henrik: Regeringsformen 2 kap. 6 §, Karnov Internet, not 28, 2013-12-12.

¹⁶ För den som är intresserad av det globala perspektivet, om än en äldre framställning, se Michael Bogdan, Gränsöverskridande förtal i Cyberspace, SvJT 1998, s. 1.

1.5 Forskningsläge

I samband med att Instagrammålet¹⁷ väckte många starka känslor och ledde till upplopp utanför en skola i Göteborg i december 2012, blev näthat ett hett debatterat ämne. Detta trots att bestämmelserna om ärekränkning funnits i mer än 100 år. Redan på 1980-talet ansåg Integritetsskyddskommittén att det fanns behov av att stärka skyddet för den personliga integriteten.¹⁸ Idag menar många att den moderna näthatskulturen främst har sin förklaring i den nya tekniken som banar väg för nya tillvägagångssätt att kränka någon annans ära och heder. Dock var det så sent som 14 november 2013 som regeringen insåg att den nya brottsligheten bör tas på allvar och att det är dags att ställa högre krav på rättsväsendet.¹⁹

Mårten Schultz var en av få som tidigt insåg att någon måste ingripa till stöd för den enskilde som utsatts för näthat. Som grundare av Juridikinstitutet²⁰, författare till boken *Näthat: Rättigheter och Möjligheter*, skapare av Juridikbloggen²¹, aktiv juridisk debattör och daglig twittrare²², vill jag påstå att Schultz är den som har introducerat näthatet som begrepp i den svenska straffrätten.

1.6 Disposition

Uppsatsen består av en deskriptiv del och en analytisk del. Den deskriptiva delen redogör för såväl äldre som gällande rätt vad gäller ärekränkingsbrotten. Det är en förutsättning att läsaren känner till de bakomliggande faktorerna till lagstiftningen för att hon ska förstå de lagförslag som uppsatsen senare redogör för. Den analytiska delen är avsedd att besvara frågeställningarna och

¹⁷ Mål nr B 705-13, Göteborgs tingsrätt, 2013-06-25.

¹⁸ SOU 1980:8, Privatlivets fred.

¹⁹ <http://www.regeringen.se/sb/d/17984/a/228330>, 2013-12-09.

²⁰ Juridikinstitutet är en organisation som arbetar mot Internetrelaterade kränkningar. På olika sätt bistår Juridikinstitutet enskilda som kränkts och arbetar förebyggande genom att upplysa och verka för opinionsbildning. Se även www.juridikinstitutet.se.

²¹ <http://juridikbloggen.wordpress.com>, 2013-12-09.

²² <https://twitter.com/martenschultz>, 2013-12-09.

presentera författarens slutsatser samt på ett kritiskt sätt diskutera eventuella tomrum i lagstiftningen.

Efter inledningskapitlet beskrivs i avsnitt två bakgrunden till ärekränkningssbrotten och dess syfte. Avsnitt tre identifierar brottsrekvisiten för förtals- och förolämpningsbrotten samt en redogör för hur de ska tolkas och tillämpas. En framställning av åtalsreglerna och ett förslag till ny åtalsprövningsregel återfås i avsnitt fyra. Därefter följer avsnitt fem med annan relevant lagstiftning som kan bli tillämplig vid ärekränkningssbrott som sker på Internet och i sociala medier. Avsnitt sex som avser integritetsskyddet baseras stor del på det lagstiftningsförslag som lades fram i SOU 2012:55. Avsnitt sju behandlar problematiken kring kränkande yttranden på Internet och dess konsekvenser. Avslutningsvis innehåller avsnitt åtta uppsatsens analys och slutsatser.

2 Ärekränkingsbrotten

2.1 Gammalt hedersbrott i 1864 års strafflag

Bestämmelserna i 5 kap. 1-4 §§ BrB har inte ändrats sedan lagens tillkomst 1962.²³ I äldre rätt reglerades bestämmelserna om ärekränkning i 16 kap. SL. 7 § avsåg beskyllning om brott medan 8 § kriminaliserade framställande eller fortspridande av rykte som var menligt för någons ära, goda namn och medborgerliga anseende.²⁴ Dessa två bestämmelser var det som idag motsvarar förtalsreglerna.²⁵ Förolämpning var straffbelagt enligt 9 och 11 §§ SL.²⁶

Påföljden för ärekränkingsbrotten var enligt 16 kap. 7 § SL beroende av om gärningen hade skett av obetänksamhet eller argsinhet. Straffarbete i två år kunde utdömas om beskyllningen hade skett av aggression och svårhetsgraden av det brott som beskyllningen avsåg var hög. Ärekränkningar mot vissa närstående ansågs vara en försvårande omständighet i straffmätningen. Möjlighet till ansvarsfrihet reglerades inte uttryckligen i SL men kunde vid s.k. intressekollisioner utdömas med stöd i praxis. Om domstolen ansåg att den tilltalade hade handlat för att främja ett enskilt eller allmänt intresse och att det var legitimt att tillgodose detta intresse, framför skyddet mot ärekränkning, kunde den tilltalade gå straffri.²⁷

²³ Holmqvist, Lena, Leijonhufvud, Madeleine, Träskman, Per Ole, Wennberg, Suzanne: Brottsbalken. En kommentar., Del I (1-12 kap.) 2013, BrB 5 kap. s. 1.

²⁴ Prop. 1962:10, s. B 123.

²⁵ Mål nr B 297-03, Göta Hovrätt, 2003-11-12, Ur domslutet: "Ursprungligen tog förtalsbrotten sikte på uppgifter som lämnades muntligen eller i tryckt skrift. [...]. Genom användningen av modern teknik och möjligheten att exempelvis förmedla bilder och filmer via Internet kan förtalsbrottet sägas ha fått en annan innebörd än tidigare".

²⁶ Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 5 kap. s. 1.

²⁷ Prop. 1962:10 s. B 123.

2.2 Utformningen av ärekränkingsbrotten i brottsbalken

Den svenska regleringen av ärekränkingsbrotten vilar på grundtanken att det är den missaktning som ett uttalande uttrycker och innebär för den drabbade som utgör grunden för bestraffningen, snarare än uppgiftens sanningsenlighet.²⁸

Bestämmelserna om förtal behövde enligt Straffrättskommittén omarbetas inför tillkomsten av BrB. Förslaget presenterades i SOU 1953:14 och prop. 1962:10 *Med förslag till brottsbalk*. Avsikten var att låta den dåvarande uppdelningen av förtalsbrotten och förolämpningsbrotten stå kvar men att möjlighet till sanningsbevisning skulle införas.²⁹ Den dåvarande departementschefen yttrade sig över förslaget och menade att ärekränkingsbestämmelserna i SL hade vållat problem ända sedan de trätt i kraft. Departementschefen ansåg att man var tvungen att se till människans natur och hennes relationer till sin omgivning för att kunna skapa en relevant reglering av ärekränkningar. Grunden till kriminaliseringen skulle enligt departementschefen vara den skada som spridande av nedsättande uppgifter kan innebära för en människa. Ett uttalande kan innebära en kränkning oavsett om uppgifterna som lämnats är sanna eller ej och departementschefen menade att bevisningen om yttrandets oriktighet av denna anledning inte får någon betydelse då kränkningen redan skett.³⁰ Redogörelsen i departementsförslaget kom att behållas i stora delar i BrB med reservation för lagrådets påpekande som gav den slutgiltiga utformningen av 5 kap. 1 § andra stycket BrB.³¹

²⁸ Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 5 kap. s. 1.

²⁹ Prop. 1962:10, s. B 123-124.

³⁰ Ibid. s. B 140-142.

³¹ Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 5 kap. s. 3

Redan i propositionen belystes intressekollisionen mellan skyddet för en persons ära och rätten till yttrandefrihet. Departementschefen ansåg att intresseavvägningen däremot är svår att reglera genom lag i ett ständigt förändrande samhälle eftersom bedömningen måste göras i varje enskilt fall beroende på de allmänna värderingarna vid tidpunkten för brottet.³²

³² Prop. 1962:10, s. B 142.

3 Förtal och förolämpning

3.1 Gränsdragningen mellan förtals- och förolämpningsbrottet

Förtal är ett ärekränkingsbrott som regleras i 5 kap. 1-2 §§ BrB. Reglerna om ärekränkning har till syfte att skydda en persons ära³³, goda namn och rykte.³⁴ En kränkning av det anseende som en person har hos andra människor, vilken medför andras missaktning för denne, innebär förtal i objektiv mening. Om en kränkning har framkallat en känsla hos brottsoffret av att vara missaktad, är detta en subjektiv ärekränkning och faller istället under förolämpningsbrottet i 5 kap. 3 § BrB.³⁵ Skillnaden mellan förtal och förolämpning är följaktligen att förtalsbrottet har till syfte att skydda brottsoffrets rykte³⁶ medan skyddsintresset i förolämpningsbestämmelsen är personens självaktning.³⁷ Förolämpningsbrottet är subsidiärt i förhållande till förtalsbrottet men är inte avsett att används som ett reservtagande i lindriga fall av förtal.³⁸ Brotten skiljer sig också såtillvida att en förolämpning riktas mot brottsoffret medan förtal förutsätter att den kränkande uppgiften har lämnats till någon annan än den beskyllde.³⁹ Om brottsförutsättningarna för både förtal och förolämpning är uppfyllda döms enbart för förtal. Detta följer av ordalydelsen i 5 kap. 3 § BrB som stadgar att förolämpningsbrottet konsumeras av förtalsbrottet.⁴⁰

³³ Begreppet ära definieras i svensk rätt som i många andra rättssystem som det anseende en person har bland sina medmänniskor. Se: Holmqvist, Lena m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 5 kap. s. 1.

³⁴ Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 5 kap. s. 1.

³⁵ Nilsson, Göran: Brottsbalken 5 kap. Om ärekränkning, Karnov Internet, not 180, 2013-12-12.

³⁶ Schultz, Mårten: Förtal och integritet, Juridisk Publikation, Stockholm, 2012 s. 222.

³⁷ Axberger, Hans-Gunnar: Yttrandefrihetsgrundlagarna, Vällingby, 2012, s. 92.

³⁸ Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 5:1 s. 1.

³⁹ Nilsson: Brottsbalken 5 kap 1 §, Karnov Internet, not 182, 2013-12-12. Jfr: RH 2009:40.

Se nedan under avsnitt 3.4.

⁴⁰ Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 5:3 s. 1.

3.2 Förtal

3.2.1 Allmänna förutsättningar

Enligt 5 kap. 1 § BrB består den brottsliga gärningen i att lämna en uppgift om någon som är ägnad att utsätta den beskyllde för andras missaktning.

För straffbarhet krävs att den förtalade personen kan identifieras⁴¹ och att uppgiften är av nedsättande beskaffenhet. Med begreppet andras missaktning avses uttalanden som är nedsättande för den förtalades goda namn och rykte. Det är värderingarna på målsägandes ort och i dennes umgängeskretsar som är avgörande för vad som anses vara nedsättande och inte den allmänna uppfattningen i samhället. Däremot krävs inte att den beskyllde kan visa att uppgiften som har lämnats faktiskt har medfört andras missaktning.⁴² En anklagelse på Internet om att någon annan, utan stöd för beskyllningen, är våldtäktsman eller pedofil föranleder troligtvis åtal för förtal.⁴³

Påståenden som är av den grad att man kan bedöma dess sanningsenlighet är att betrakta som en uppgift i förtalsbestämmelsens mening.⁴⁴ På så sätt inbegrips både uppgifter om faktiska omständigheter och allmänna ärekränkande omdömen. Gränsen måste däremot dras mot vad som är att betrakta som ett värdeomdöme vilket faller utanför förtalsbestämmelsen.⁴⁵ Dock har praxis inte alltid varit entydig. I NJA 1987 s. 336 menade HD att det enligt förarbetena till BrB framgår att värdeomdömen kan utgöra förtal såtillvida det är uttalanden med en viss bestämdhet och samtliga övriga rekvisit för förtal är uppfyllda. I RH 2009:40 ansågs ”snuthora” vara ett värdeomdöme och således inte en uppgift som kunde föranleda förtalsansvar. HovR:n menade däremot

⁴¹ Myntet har två sidor när det gäller näthat. Dels svårigheten att identifiera den som ligger bakom ett digitalt alias vilket gör sig skyldig till ärekränkning på Internet och i sociala medier, dels att identifiera den fysiska person som blivit ärekränkt genom sitt digitala alias. Se vidare avsnitt 7.3.

⁴² Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 5:1 s. 5.

⁴³ Här uppfylls rekvisiten i 5 kap. 1 § 1 st. BrB att någon annan utpekats så som brottslig samt att beskyllningen med största sannolikhet är särskilt ägnad att utsätta personen för andras missaktning. Se: Åklagarmyndigheten: Förtal och förolämpning, s. 13.

⁴⁴ Nilsson: Brottsbalken 5 kap 1 §, Karnov Internet, not 183-184, 2013-12-12.

⁴⁵ Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 5:1 s. 4

mot att tillmälet i ett annat sammanhang kunde bedömas som förolämpning. Av Europadomstolens praxis följer principen att ett uttalat värdeomdöme reflekterar uppgiftslämnarens subjektiva uppfattning och ska i grova fall inte tolereras.⁴⁶

Såväl framställande som spridande av en uppgift är brottsligt.⁴⁷ Brottet fullbordas då uppgiften kommer till tredje mans kännedom men uppgiftslämnaren behöver inte ha som syfte att rikta sig till tredje man. Det är tillräckligt att någon annan än den utpekade tagit del av informationen. Det krävs inte att uppgiften har spridits i stor omfattning men kan inverka på straffmätningen.⁴⁸

3.2.2 Ansvarsfrihetsregeln

5 kap. 1 § BrB första stycket kan inskränkas genom ansvarsfrihetsregeln i andra stycket. Möjligheten att inskränka det straffbara området skapar en konflikt mellan intresset att skydda personer mot kränkande uttalanden och yttrandefriheten. Yttrandefriheten är en av demokratins grundpelare och syftet med inskränkningen är att möjliggöra samhällsdebatter, nyhetsförmedling och politiska diskussioner, även om enskilda personer i viss utsträckning kan komma att angripas inom dessa ramar. I vissa fall kan således skyddet för den personliga integriteten behöva ge vika.⁴⁹

Till skillnad från de bevisregler som vanligtvis tillämpas i brottmål har den tilltalade i ärekränkingsbrott, både enligt TF, YGL och BrB, bevisbördan för att det varit försvarligt att lämna uppgiften eller att hon eller han varit skyldig att uttala sig. Den som lämnat den nedsättande uppgiften måste också genom sanningsbevisning visa på uppgiftens riktighet eller att det fanns skäl原因 för lämnandet för att undgå straffansvar.⁵⁰ Däremot är det i juridisk mening

⁴⁶ Danelius, Hans: Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, Stockholm, 2012, s. 447.

⁴⁷ Nilsson: Brottsbalken 5 kap 1 §, Karnov Internet, not 182, 2013-12-12.

⁴⁸ Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 5:1 s. 2-3.

⁴⁹ Ibid. s. 5-7.

⁵⁰ Axberger: Yttrandefrihetsgrundlagarna, s. 96.

inte så att ett sant uttalande per automatik undgår ansvar. Även uppgifter som är riktiga kan utgöra förtal om de är ägnade att utsätta någon för andras missaktning.⁵¹

3.2.3 Uppsåtskravet

För straffansvar krävs subjektiv täckning av de objektiva rekvisiten i första stycket. Dels krävs att gärningsmannen haft uppsåt att lämna en uppgift om en annan person, dels att uppsåtet täcker de omständigheter som gjorde att lämnandet av uppgiften var ägnad att utsätta den utpekade för andras missaktning. I första stycket finner vi inga rekvisit att uppgiften ska vara osann och det krävs således inte av gärningsmannen att hon är medveten om uppgiftens oriktighet. Ansvarsfrihetsgrunderna i andra stycket är objektiva och gärningsmannens subjektiva uppfattning om uppgifternas sanningsenlighet har ingen betydelse. För ansvarsfrihet krävs således att yttrandet objektivt sett är både försvarligt och sant.⁵²

3.2.4 Straffvärdesbedömning och påföljd

Hur en person utpekats och hur tydligt denne framställs inverkar på omfattningen av den utpekades skada och i förlängningen den tilltalades ansvar.⁵³ Som tidigare anförts har också graden av kränkningen samt den omfattning som uppgiften spridits betydelse för straffmätningen. Enligt Holmqvist m.fl. är en ekonomisk påföljd oftast den mest ändamålsenliga vad gäller förtal av normalgraden. Domstolen kan avdöma ett skäligt straff genom att kombinera bötesstraffet med skadestånd.⁵⁴ För förtal av normalgraden stannar straffskalan vid böter medan grovt förtal har en straffskala på böter eller fängelse i högst två år.⁵⁵

⁵¹ Axberger: Yttrandefrihetsgrundlagarna, s. 95.

⁵² Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 5:1 s. 9.

⁵³ Axberger: Yttrandefrihetsgrundlagarna, s. 93.

⁵⁴ Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 5:1 s. 3 & s. 10.

⁵⁵ BrB 5 kap. 1 § 1st. och 5 kap. 2 § 1st.

3.3 Grovt förtal

Vid bedömningen av om ett uttalande ska anses vara förtal av normalgraden eller grovt förtal enligt 5 kap. 2 § BrB finns det ett flertal omständigheter som ska beaktas. Samtliga försvårande omständigheter ska vara täckta av gärningsmannens uppsåt. Däremot fordras inte att det rör sig om direkt uppsåt eller avsiktsuppsåt. I lagtexten anges att man särskilt ska beakta om uppgiften genom sitt innehåll eller den omfattning i vilken den har blivit spridd eller annars varit ägnad att medföra allvarlig skada. Om gärningsmannen haft för avsikt att skada den förtalade och den skada som kunde befaras inte framstod som ringa ska brottet bedömas som grovt. Det ska även beaktas huruvida uppgiftslämnaren insåg att uttalandet var ogrundat eller oriktigt.⁵⁶ Åtal för grovt förtal bör bli aktuellt vid spridning över Internet eftersom gärningen genom den omfattande spridningen anses vara ägnad att medföra allvarlig skada.⁵⁷ I ett mål från Göta hovrätt ansågs förtalsbrottet vara grovt pga. uppgiftens allvarliga art samt att den hade spridits till ett 70-tal personer via e-mail som kunde antas vara den utsattes bekanta.⁵⁸ Samma princip tillämpas således idag som vid straffmätningen i SL.

I Instagrammålet hade två flickor, 15 respektive 16 år, avsiktligt genom ett Instagramkonto spridit identifierbara bilder av 38 målsäganden med tillhörande kommentarer.⁵⁹ Uppgifterna ansågs av TR:n vara av sådan kränkande och sexuell karaktär att de kunde förväntas utsätta målsägandena för andras missaktning. Under de två dagar som uppgifterna spridits över Internet hade Instagramkontot fått flera tusen följare. Inläggen fick därmed en mycket om-

⁵⁶ Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 5:2 s. 1-2.

⁵⁷ Åklagarmyndigheten: Förtal och förolämpning, s. 11-12.

⁵⁸ Referat ur Schultz: Näthat: Rättigheter & Möjligheter, s. 81: Mål nr B 1886-07, Göta hovrätt, 2008-04-18.

⁵⁹ Mål nr B 705-13, Göteborgs tingsrätt, 2013-06-25. Se bilaga 2 stämningsansökan 3 p.: ”C knullat hela Tuve och halva Biskop/Tolered. Hade analsex med Christopher hemma hos honom, hans morsa kom hem och han fick panik och drog ut den för fort, detta ledde till att C sket ner sig i Christophers säng och han spydde på hennes rygg” och 24 p.: ”V hon har blivit pullad av äldre killar, hon är en billig slyna som vill ha killar och springer efter alla 96-06:or hon tror hon kan få vem hon vill, hon röker, dricker och är 99:a, hon gillar att ha kukar i sig. Btw hon är äcklig och honey en toffla efter alla killar”.

fattande och okontrollerad⁶⁰ spridning vilket tillsammans med uppgifternas kränkande art medförde allvarlig skada för målsägandena. De båda gärningsmännen dömdes av TR:n för grovt förtal. Straffvärdet för gärningarna motsvarade fängelse i tre månader.

3.4 Förolämpning

För att någon ska ha gjort sig skyldig till förolämpning enligt 5 kap. 3 § BrB krävs inte att någon uppgift har lämnats till tredje man. Med förolämpning avses handlingar som smädar en annan person genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller annat skymfligt beteende mot denne. De gärningar som omfattas är sådana som begåtts uppsåtligt och uteslutande är ägnade att skada någon annans subjektiva ära, dvs. dennes självkänsla.⁶¹ Förnedrande uttalanden som innebär mycket allvarliga förolämpningar av särskilt kvalificerat slag klassas som grova förolämpningar.⁶² Exempel på detta kan vara förolämpningar vid mobbning.⁶³ En text som utformas som ett direkt anförande till målsäganden ska enligt huvudregeln bedömas som förolämpning. Men det utgör inget hinder att bedöma gärningen som förtal om den samtidigt gjorts tillgänglig för andra genom att publiceras på Internet.⁶⁴ Detta är enligt min uppfattning en av anledningarna till att praxis är nästintill obefintlig vad gäller förolämpningar på Internet.⁶⁵ Dock kan bedömningen bli det motsatta vid email med kränkande innehåll som skickats till målsäganden.⁶⁶

Påföljden för förolämpning av normalgraden är böter, vilket följer av första stycket. Straffskalan för grov förolämpning är böter eller fängelse i högst sex

⁶⁰ Med okontrollerad spridning menar TR:n att inläggen på Instagramkontot kan sparas av andra Instagramanvändare i digital form genom s.k. skärmdumpar och spridas vidare via MMS, genom att publicera det på bloggar eller dela med sig av fotot på Instagram, Facebook eller Twitter. En kontoinnehavare på Instagram kan således inte förhindra spridning av publicerade bilder om det finns accepterade följare av kontot.

⁶¹ Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 5:3 s. 1-2.

⁶² Åklagarmyndigheten: Förtal och förolämpning, s. 17.

⁶³ Mål nr B 7460-07, Svea hovrätt, 2008-09-04.

⁶⁴ RH 2009:40, Svea hovrätt, 2009-03-20.

⁶⁵ Jfr. Schultz: Näthat: Rättigheter & Möjligheter, s. 96-98.

⁶⁶ Mål nr B 7460-07, Svea hovrätt, 2008-09-04.

månader, enligt andra stycket.⁶⁷

⁶⁷ Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 5:3 s. 1-2.

4 Åtalsreglerna

4.1 Bakgrund

Ärekränkingsbrotten var redan i SL s.k. målsägandebrott vilket innebär att enbart målsäganden får väcka åtal.⁶⁸ I förarbetena till BrB föreslog Straffrättskommittén att ärekränkingsbrotten i BrB skulle kunna åtalas av allmän åklagare under förutsättning att åtalet var påkallat ur allmän synpunkt. Kommittén anförde:

”[...] ty en person vars hela sociala existens hotas av förtal eller vanryktande kan ofta icke utan officiellt stöd vinna det skydd han behöver”.⁶⁹

Ett flertal remissinstanser ställde sig dock kritiska till förslaget och Riksåklagarämbetet menade att förslaget skulle innebära en dramatisk ökning av anmälningar om ärekränkningar och att det skulle bli ohållbart i praktiken för åklagarna. En rimlig lösning torde enligt ämbetet vara att allmänt åtal fick ske om det av särskilda skäl var påkallat ur allmän synpunkt.⁷⁰ Avsikten med den särskilda åtalsprövningsregeln i BrB var således att allmän åklagare endast skulle ingripa vid förtalsbrott i särskilt kvalificerade fall.⁷¹

4.2 Åtalsreglerna i RB och BrB

Enligt 20 kap. 6 § RB åligger det åklagaren att väcka åtal för brott som hör under allmänt åtal om inget annat är föreskrivet. Av 20 kap. 8 § första stycket RB framgår målsägandes sekundära åtalsrätt där hon i vissa fall får väcka åtal

⁶⁸ SL 16 kap 2 §.

⁶⁹ Prop. 1962:10 del C, s. 184.

⁷⁰ Ibid. s. 184-186.

⁷¹ Prop. 2013/14:47, s. 22-23.

för brott som hör under allmänt åtal. För enskilt åtal förutsätts att målsäganden har angivit brottet och att åklagaren har beslutat att inte väcka åtal.⁷²

För ärekränkingsbrotten finns än idag särskilda åtalsregler, se 5 kap. 5 § första stycket BrB. Förtal, grovt förtal och förolämpning är alltjämt målsägandebrott, utan hinder av vad som stadgas i 20 kap. 8 § första stycket RB. Målsäganden behöver varken ange brottet till åtal eller invänta åklagarens beslut att underlåta att väcka åtal. Dock följer av 5 kap. 5 § första stycket BrB att allmänt åtal får väckas under förutsättning: att brottet har riktat sig mot någon som är under 18 år eller att målsäganden har angivit brottet till åtal och att åtal av särskilda skäl anses påkallat ur allmän synpunkt samt att åtalet avser någon av de i paragrafen uppräknade brotten. Bestämmelsens restriktiva utformning indikerar att allmänt åtal endast ska väckas i undantagsfall och möjliggör för åklagare att avvisa obefogade anmälningar utan en mer ingående undersökning.⁷³ Åtalsfrekvensen för åtal för ärekränkingsbrott av allmän åklagare är förhållandevis låg om man studerar praxis på området. Regeringen menar att lagstiftarens syfte med en restriktiv åtalsprövningsregel för förtal och förolämpning på så sätt upprätthålls och tillämpas.⁷⁴

4.3 Åklagarmyndighetens rekommendationer

I syfte att skapa en enhetlig bedömning av när åtal för förtal bör anses av särskilda skäl påkallat från allmän synpunkt gav Åklagarmyndigheten år 2012 ut en rättspromemoria för att vägleda landets åklagare.

Allmänt åtal ska väckas vid spridning av bilder eller filmer av sexuell och integritetskränkande art på den utpekade om målsäganden kan identifieras och uppgifterna sprids utan målsägandens samtycke. Spridning av enstaka

⁷² Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 5 kap 5 § s. 2-3.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Prop. 2013/14:47 s. 23.

nakenbilder är knappast tillräckligt för tillämpning av åtalsprövningsregeln. Den nedersta gränsen torde vara då integritetskränkande uppgifter av sexuell art publiceras på Internet och målsägandens kontaktuppgifter offentliggörs.⁷⁵ För allmänt åtal vid omfattande spridning av andra särskilt klandervärda uppgifter, som riskerar den utpekades hela sociala existens, krävs att uppgifterna i objektiv mening anses särskilt klandervärda. En bedömning ska göras i varje enskilt fall för att klargöra de sociala följder som drabbat målsäganden efter uppgiftsspridningen. Vidare uppger Åklagarmyndigheten att det finns större skäl till allmänt åtal om fallet bedöms som grovt förtal än i de fall brottet stannar vid förtal.⁷⁶

Det framgår av förarbetena till förolämpningsbestämmelsen att allmänt åtal enbart ska väckas i särskilt kvalificerade fall. I första hand avses systematiska förolämpningar vid upprepade tillfällen. Sker kränkningarna i en miljö där målsäganden är särskilt utsatt, t.ex. skola, arbetsplats eller bostadsområde, är det något som talar för allmänt åtal.⁷⁷

4.4 En förändrad åtalsprövningsregel

Regeringen lämnade över propositionen *Några ändringar på tryck- och yttrandefrihetens område*⁷⁸ till riksdagen den 14 november år 2013. I propositionen redogör Yttrandefrihetskommittén för förslag till ändringar i TF, YGL och BrB som ska stärka skyddet för den personliga integriteten. Förslaget går ut på att kravet på särskilda skäl, som ställs upp i BrB, inte längre ska vara en förutsättning för att väcka allmänt åtal för förolämpning och förtal. Det bör poängteras att förslaget inte innebär att man frångår huvudregeln att ärekränkingsbrotten är målsägandebrott. Ändringarna syftar till att ge enskilda som blivit utsatta för ärekränkning en starkare processuell ställning och målet är att enskilda som utsatts för förtal, t.ex. på Internet, i större utsträckning ska

⁷⁵ Åklagarmyndigheten: Förtal och förolämpning., s. 11-12.

⁷⁶ Ibid. s. 11-13.

⁷⁷ Ibid. s. 17.

⁷⁸ Prop. 2013/14:47.

bistås av JK och allmän åklagare.⁷⁹ Man anser att kravet på angivelse i de fall där målsäganden är under 18 år alltså ska gälla och att de begränsningar som avser förolämpning i 5 kap. 5 § 1 st. 2-4 p. BrB står kvar.⁸⁰

Det finns dock vissa faktorer som Yttrandefrihetskommittén redogör för vilka talar mot att ärekränkingsbrotten är målsägarbrott. Enligt de processuella bestämmelser som finns ska målsäganden som huvudregel själv svara för såväl brottsutredningen som framställan av åtalet. Har målsäganden förtalats i media är parternas ställning gentemot varandra inte alltid jämbördig. Kommittén anför vidare att det är betungande för målsäganden att genomgå en rättegång eftersom sakförhållandena till ärekränkingsbrottet måste presenteras på huvudförhandlingen vilket i vissa fall kan upplevas som en ny kränkning. Enligt offentlighetsprincipen finns det också risk för att rättegången uppmärksammas och att uppgifter som är känsliga för den drabbade sprids på nytt. Dessa faktorer, tillsammans med de konsekvenser ett förtal över Internet och i sociala medier har för den enskilde, anser Yttrandefrihetskommittén föranleder en ny lagreglering där det allmänna tar ett större ansvar i ärekränkingsmål.⁸¹

Genom att ta bort kravet på särskilda skäl är förhoppningen att åtal för ärekränkingsbrott inte enbart kommer att väckas i de mest allvarliga fallen. Konsekvensen av den nya lagbestämmelsen blir att den nedersta gränsen för allmänt åtal sänks och att allmänt åtal ska kunna väckas i två fall. Antingen i de situationer där man kan förvänta sig en fällande dom och det finns ett tydligt samhällsintresse av att brottet beivras eller att det med hänsyn till den enskilda finns starka skäl att det allmänna ingriper.⁸²

⁷⁹ Prop. 2013/14:47, s. 1 & s. 26.

⁸⁰ Ibid. s. 25.

⁸¹ Ibid. s. 24.

⁸² Ibid. s. 24-26.

5 Annan relevant lagstiftning

5.1 Ofredande – ett brott mot frihet och frid

Enligt 4 kap. 7 § BrB döms den som handgripligen antastar någon eller på annat sätt ofredar någon annan genom hänsynslöst beteende för ofredande. Ofredande omfattar fridskränkningar som inte faller under t.ex. olaga hot⁸³ och avgränsas mot t.ex. sexuellt ofredande⁸⁴ och förolämpning.⁸⁵ Bedöms ett yttrande som ofredande följer att den särskilda åtalsprövningsregeln, vilken gäller för ärekränkingsbrotten, inte är tillämplig. Dock är bestämmelsen om ofredande sällan tillämplig i näthatssituationer.⁸⁶

I NJA 2008 s. 946, som gällde åtal för bl.a. ofredande och förtal, ansåg HD att det för ofredande genom hänsynslöst beteende förutsätts, att gärningen inneburit en kännbar fridskränkning och att den angripne uppfattat angreppet när detta företogs, för att straffansvar ska aktualiseras. Åtalet, som avsåg dold videoupptagning av intimt umgänge mellan två personer och som sedan spredits till andra, ogillades av HD:

”[s]om tidigare konstaterats har emellertid filmningen i sig inte utgjort något ofredande, och det skulle vara mindre följdriktigt att betrakta den som ett led i ett ofredande vars väsentliga del skulle bestå i ett informationslämnande”.⁸⁷

Som vi har sett är målsägandeintresset centralt när det kommer till ärekränkingsbrotten men skyddsintresset är ofta detsamma vid ofredande. Om en gärning uppfyller rekvisiten för flera av dessa brott bör åtal endast väckas för det allvarligaste brottet med en hänvisning till brottskonsumtion. Om gärningen aktualiserar både åtal för ärekränkingsbrott och ett brott med annat

⁸³ BrB 4 kap. 5 §.

⁸⁴ BrB 6 kap. 10 §.

⁸⁵ Holmqvist m.fl.: Brottsbalken. En kommentar., BrB 4:7 s. 1-3.

⁸⁶ Schultz: Näthat: Rättigheter & Möjligheter, s. 51.

⁸⁷ Referat från domen, s. 962.

skyddsintresse bör åklagaren överväga att åtala för båda brotten.⁸⁸

5.2 Förtalsbrott enligt TF och YGL

Förtal och förolämpning finns parallellt reglerat i TF:s och YGL:s gemensamma brottskatalog.⁸⁹ Ett ärekränkingsbrott som begås i grundlagsskyddade medier utgör således ett tryck- eller yttrandefrihetsbrott. Motsvarande gäller därmed inte för ofredande.⁹⁰ Enligt 7 kap. 4 § 1 st. 14 p. TF begår en person tryckfrihetsbrott om denne i tryckt skrift utpekar någon annan såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller på annat sätt lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denna person för andras missaktning.⁹¹ Om en gärning medför straffansvar enligt TF eller YGL är det inte möjligt att samtidigt döma för brott mot PUL eftersom det brottet inte finns med i brottskatalogen för YGL och TF.⁹²

För att innehåll på hemsidor ska omfattas av YGL:s bestämmelser krävs det att rekvisiten i databasregeln i 1 kap. 9 § YGL är uppfyllda. YGL är automatiskt tillämplig när medieföretag distribuerar information via Internet och för enskilda personer som erhållit utgivningsbevis.⁹³ En förutsättning för databasregelns tillämplighet är att mottagaren inte kan ändra innehållet på hemsidan.⁹⁴ Hemsidor med debatt- eller chattforum och sociala medier så som Facebook⁹⁵, Instagram⁹⁶, Twitter⁹⁷ där användarna kan skriva inlägg eller länka till andra hemsidor faller således utanför YGL:s tillämpningsområde.⁹⁸ JK är ensam åklagare vid brott mot tryck- och yttrandefriheten.⁹⁹ JK måste beakta den s.k. instruktionen i 1 kap. 5 § YGL och 1 kap. 4 § TF vid väckande av

⁸⁸ Åklagarmyndigheten: Förtal och förolämpning, s. 22.

⁸⁹ 5 kap. 1 § YGL hänvisar vidare till 7 kap. 4-5 §§ TF.

⁹⁰ SUO 2012:55, s. 423.

⁹¹ Axberger: Yttrandefrihetsgrundlagarna, s. 88.

⁹² Lindberg, Agne och Westman, Daniel: Praktisk IT-rätt, Stockholm, 2001, s. 133.

⁹³ Det är alltså frivilligt för privatpersoner att välja att omfattas av grundlagsregleringen.

⁹⁴ JK:s beslut, Dnr 557-12-31, aktnil. 6, 2012-01-26.

⁹⁵ <https://www.facebook.com>, 2013-12-16.

⁹⁶ <http://instagram.com>, 2013-12-16.

⁹⁷ <https://twitter.com>, 2013-12-16.

⁹⁸ Lindberg, Westman: Praktisk IT-rätt, s. 130-131.

⁹⁹ JK:s beslut, Dnr 557-12-31, aktnil. 6, 2012-01-26.

åtal. Denna stadgar att JK särskilt måste iaktta yttrandefrihetsintresset och vid tveksamhet hellre fria än fälla. Enligt regeringen medför regeln en återhållande effekt på åtalsfrekvensen.¹⁰⁰

5.3 Skydd för personuppgifter

Något generellt förbud mot att sprida eller lämna integritetskränkande uppgifter finns inte i svensk rätt såtillvida inte brottsförutsättningarna för förtal, förölämpning eller ofredande är uppfyllda. Däremot kan lämnande eller spridande av integritetskränkande uppgifter strida mot PUL.¹⁰¹ Dock menar Göran Gräslund, generaldirektör på Datainspektionen, att PUL sällan åberopas vid otillbörliga intrång av den personliga integriteten genom otillåten behandling av personuppgifter. Förklaringen till detta är enligt Gräslund att åklagaren ser det som mer naturligt att utgå från brottsbalken vid väckande av åtal samt att det är få bestämmelser i PUL som är straffsanktionerade.¹⁰²

Syftet med PUL är enligt 1 § att skydda människor mot att deras personliga integritet kränks genom behandling¹⁰³ av personuppgifter¹⁰⁴. I det s.k. Bodilmålet anförde EG-domstolen att utlämnandet av personuppgifter på Internet, t.ex. telefonnummer, arbetsförhållanden eller omnämnande av personer, utgör sådan behandling av personuppgifter som omfattas av PUL:s tillämpningsområde.¹⁰⁵ Domstolen anvisade därefter de nationella domstolarna att göra en proportionalitetsbedömning i varje enskilt fall då en kollision uppstår mellan integritetsskyddet och yttrandefriheten, för att garantera att PUL inte tilläm-

¹⁰⁰ Prop. 2013/14:47, s. 23.

¹⁰¹ SOU 2012:55, s. 435.

¹⁰² Datainspektionen: Vad är straffbart enligt personuppgiftslagen?, 2011, s. 2.

¹⁰³ Behandling av personuppgifter omfattar bl.a. inhämtande, användning, utlämnande genom översändande, spridning eller på annat sätt tillhandahållande av uppgifter, enligt PUL 3 §.

¹⁰⁴ Med personuppgifter avses enligt 3 § PUL all information som direkt eller indirekt kan hänföras till en fysisk person som är i livet. Bilder som gör det möjligt att urskilja en viss individ är således en personuppgift. Se Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter, 14 p. i ingressen.

¹⁰⁵ C101/01, REG 2003, 2003-11-06, s. I12971.

pas i strid mot andra grundläggande rättigheter.¹⁰⁶

Ett exempel där PUL kan vara tillämplig är då en person t.ex. namnger och identifierar en annan person på Facebook och utger denna för att vara smittbärare av en sjukdom och en fara för omgivningen. Gärningen kan rubriceras som förtalsbrott men det finns även skäl att misstänka att brott mot PUL kan ha begåtts i och med att känsliga personuppgifter har behandlats på ett sätt som kränker den uthängdes personliga integritet.¹⁰⁷

5.4 Europakonventionen

5.4.1 Rätt till skydd för privat- och familjeliv

Artikel 8 EKMR stadgar att var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv. Rätten innefattar ett skydd för en persons rykte vilket innebär att varje människa ska skyddas mot förtal och lämnande av nedsättande uppgifter. Rättigheten är inte absolut utan måste vägas mot rätten till yttrandefrihet i artikel 10 EKMR. En intresseavvägning kan resultera i att negativa omdömen får lämnas eller spridas om detta intresse väger tyngre än skyddet för privatlivet.¹⁰⁸ Artikel 8 EKMR förpliktar en stat att dels avhålla sig från att ingripa i människors privatliv, dels ålägger artikeln staten att vidta positiva åtgärder för att skydda personers privata sfär. En stat kan bryta mot artikel 8 EKMR genom att inte tillgodose sina medborgare tillräckligt rättsligt skydd genom lagstiftning. Ansvar genom underlåtenhet av staten kan således komma att aktualiseras trots att ett övergrepp har utförts av en enskild person.¹⁰⁹

Artikeln omfattar också en rättighet att bli lämnad ifred och innefattar ett skydd mot att bli fotograferad eller filmad och att dessa bilder eller inspel-

¹⁰⁶ Datainspektionen: Vad är straffbart enligt personuppgiftslagen?, s. 17.

¹⁰⁷ Åklagarmyndigheten: Förtal och förolämpning, s. 21.

¹⁰⁸ Danelius: Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, s. 355.

¹⁰⁹ Ibid. s. 347-348.

ningar av privat karaktär publiceras och sprids. Förbudet gäller även för bilder och filmer som inte är nedsättande.¹¹⁰

5.4.2 Rätt till yttrandefrihet

Var och en har rätt till yttrandefrihet enligt artikel 10 EKMR. Yttrandefriheten omfattar både åsiktsfrihet och en frihet att sprida och ta emot uppgifter och tankar utan inblandning från det allmänna. Såväl spridning av information som idéer är skyddad, både det som sker i skriftlig och muntlig form. Skyddet gäller såväl uppgifter som lämnas i snäva kretsar som uppgifter som förmedlas genom radio, TV, tidningar eller över Internet, och är avsedda att få en stor spridning. Dock är yttrandefriheten ingen absolut rättighet utan kan inskränkas om inskränkningen är nödvändig i ett demokratiskt samhälle och avsedd att värna om ett annat skyddsintresse. Ett av dessa är skydd för någon annans goda namn och rykte eller rättigheter.¹¹¹ En inskränkning i yttrandefriheten måste vara proportionerlig och skyddet för den enskilde att inte utsätts för kränkande uttalanden måste vid en intresseavvägning väga tyngre.¹¹²

¹¹⁰ SUO 2012:55 s. 426.

¹¹¹ Danelius: Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna, s. 428-429.

¹¹² Ibid. s. 446.

6 Integritetsskyddet

6.1 Den svenska rättens utveckling

Begreppet personlig integritet finns inte definierat i svensk lagstiftning¹¹³ och något generellt straffstadgande mot integritetskränkningar uppställs inte¹¹⁴. Grundtanken med personlig integritet är att den enskilde har rätt till en fredad privat sektor inom vilken hon kan göra anspråk på att information om hennes privata angelägenheter utan hennes vilja görs tillgänglig eller används av andra.¹¹⁵ Jag har valt att, likt Mårten Schultz, se personlig integritet som ett flertal olika intressen som skyddas inom en och samma ram; integritetsskyddet.¹¹⁶ Genom studier av de källor som jag har använt mig av vill jag dra slutsatsen att integritetsskyddet går hand i hand med skyddet för privatlivet.¹¹⁷

Frågan om skyddet för den enskildes privatliv i svensk lag är inte ett nytt fenomen. 1966 års integritetsskyddskommitté lade år 1980 fram tre olika förslag till hur man kunde förstärka den enskildes integritetsskydd där det mest långtgående förslaget var att kriminalisera kränkningar av privatlivets fred.¹¹⁸ Dock vann förslaget inte gehör hos Yttrandefrihetsutredningen som menade att man borde luta sig mot pressens självsaneringsverksamhet och att lagstiftning inte var det rätta tillvägagångssättet att förstärka integritetsskyddet.¹¹⁹ Det senaste årtiondet har i huvudsak präglats av att utreda om det finns ett behov av att reglera skyddet mot olovlig fotografering och Integritetsskyddskommittén från 2004 föreslog i SOU 2008:3 en reglering i BrB.¹²⁰ Ett par år senare yttrade lagrådet att det visserligen fanns skäl till att behandla olovlig fotografering och spridning av integritetskränkande bilder men att det inte

¹¹³ Prop. 2005/06:173, s. 14.

¹¹⁴ SOU 2012:55, s. 422.

¹¹⁵ SOU 1980:8, s. 9.

¹¹⁶ Schultz: Näthat: Rättigheter & Möjligheter, s. 21.

¹¹⁷ Med hänvisning till de källor som används i avsnitt 6.

¹¹⁸ SOU 1980:8, s. 10-12.

¹¹⁹ SOU 1983:70, s. 251.

¹²⁰ SOU 2008:3, s. 13.

kunde stiftas ny lag på det befintliga underlaget.¹²¹ I slutet av sommaren 2012 överlämnade Yttrandefrihetskommittén slutbetänkandet *En översyn av yttrandefriheten*¹²² där man presenterade ett förslag till en materiell, strukturell och språklig ändring av TF, YGL och BrB.¹²³

6.2 En proportionelig intresseavvägning?

Ur ett internationellt perspektiv har det ansetts att Sveriges lagstiftning inte ställer upp ett tillräckligt skydd för spridandet av integritetskänsliga uppgifter och rätten till skydd för privatlivet.¹²⁴ Våra nordiska grannländer har däremot sedan länge givit sina medborgare ett skydd för privatlivets fred genom speciella lagbestämmelser.¹²⁵

På den europeiska arenan har det ifrågasatts om Sverige lever upp till sina åtaganden enligt EKMR och att den svenska rätten inte har utvecklats jämsides med den praxis som utvecklats genom Europadomstolens avgöranden. Många menar att det beror på att vi i Sverige har en grundlagsreglerad rätt till tryck- och yttrandefrihet och att dessa rättigheter har fått skyddet för den enskildes privatliv att stå tillbaka. Undersökningar visar att integritetskränkande yttranden blir allt fler och allt allvarigare. Yttrandefrihetskommittén konstaterade att dessa allvarliga integritetskränkningar nästintill alltid faller utanför det grundlagsskyddade området och att det således inte finns tillräckliga skäl att förstärka integritetsskyddet i TF och YGL för den enskilde.¹²⁶

¹²¹ SOU 2012:55, s. 421.

¹²² SOU 2012:55.

¹²³ Prop. 2013/14:47, s. 14.

¹²⁴ SOU 2012:55, s. 419-420.

¹²⁵ SOU 1980:8, s. 9.

¹²⁶ SOU 2012:55, s. 420 & s. 439.

6.3 En eventuell straffbestämmelse

Mot bakgrund av Yttrandefrihetskommitténs slutsats att det inte finns tillräckliga skäl att i grundlagarna införa straffbestämmelser om integritetsskydd förslogs istället ny lagstiftning utanför TF och YGL:s område.¹²⁷ Yttrandefrihetskommittén lade i sitt betänkande fram ett par förslag till nya straffbud i BrB med olika tillämpningsområden och brottsrekvisit.

Det mest ingripande förslaget är att göra alla grova kränkningar av privatlivet straffbara. Ur ett förutsebarhetsperspektiv kan bestämmelsen kritiseras eftersom det kan bli svårt att veta vilka gärningar som skulle falla under bestämmelsens tillämpningsområde.

Ett andra förslag är att införa ett nytt brott rubricerat integritetskränkning. Syftet är att lagrummet ska ha ett snävt tillämpningsområde och vara begreppsstyrd. Förslaget innebär en kriminalisering av att i text eller bild allvarligt kränka någon genom att exponera någons kropp på ett närgånget sätt, blottlägga ett sexuellt övergrepp mot någon, förfölja en person med ideliga förödmjukande tillmälen eller sprida bilder av någon som tagits olovligt. Kränkningar som uppfyller rekvisiten i det första och det andra förslaget ska inte medföra straffansvar om kränkningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig.

Det sista förslaget begränsar straffansvaret och kriminaliserar kränkningar som typiskt sett kan leda till allvarliga eller betydande men för den enskilde. Brottet benämns privatlivskränkning och ska vara subsidiärt till 5 kap. 1-2 §§ BrB. Bestämmelsen tar sikte på gärningar som innebär intrång i någon annans privat- eller familjeliv genom att sprida¹²⁸ uppgifter som med beaktande av dess art och övriga omständigheter är ägnade att medföra allvarligt men för den utpekade eller någon närstående till denna. Ansvarsfrihet skulle kunna

¹²⁷ SOU 2012:55, s. 440.

¹²⁸ Beakta att lagbestämmelsen endast straffbelägger spridning av uppgifter och inte anskaffande av uppgifter.

dömas ut efter en intresseavvägning med yttrandefriheten och man konstaterat att denna grundlagsstadgande rättighet väger tyngre än intresset av att skydda privatlivet.¹²⁹

¹²⁹ SOU 2012:55, s. 436-438.

7 Internet och sociala medier

7.1 Internet, ett forum för brott?

Tekniken och Internetanvändningen har haft stor inverkan på informations-samhället vi lever i idag. Medan yttrandefriheten och tryckfriheten har gynnats av den nya tekniken för masskommunikation har detta ibland skett på bekostnad av skyddet för den personliga integriteten. I SOU 2012:55 *En översyn av tryck- och yttrandefriheten* framhålls att Datainspektionen varnar för att kränkningar som sker på Internet blir allt fler och grövre. Under det senaste decenniet har också antalet anmälningar om ärekränkingsbrott mer än fördubblats enligt uppgifter från BRÅ.¹³⁰

Det är den yngre delen av befolkningen som dominerar användningen av Internet och sociala medier. 93 % av dagens ungdomar mellan 16-23 år använder Internet dagligen, lika många besöker sociala medier och åtta av tio gör det varje dag. I samma ålder publicerar åtta av tio statusuppdateringar i olika sociala nätverk och lika många kommenterar vad andra har publicerat. Av flickor i åldern 12-15 använder 71 % Instagram. Många kombinerar dessutom användningen av Facebook med Instagram och Twitter (14 respektive 12 %).¹³¹

Straffbestämmelserna för ärekränkningar ska tillämpas på samma sätt för spridande av nedsättande uppgifter på Internet som för ärekränkningar som sker i ”verkliga livet”.¹³² Ett uttalande på Internet som utgör förtal i lagens mening blir ofta tillgängligt för tusentals människor på bara någon sekund och kan genom Internet och sociala mediers funktioner sprida sig till flera miljoner användare. En oundviklig konsekvens är att en förtalad person kan

¹³⁰ SOU 2012:55, s. 419.

¹³¹ Findahl, Olle: *Svenskarna och internet*, Stockholm, 2013, s. 6 & s. 33-43.

.SE (Stiftelsen för Internetinfrastruktur) är en allmännyttigorganisation som ansvarar för Internets svenska toppdomän.

¹³² Holmqvist m.fl.: *Brottsbalken. En kommentar.*, BrB 5:1 s. 6.

komma att lida en betydande skada.¹³³ Dessutom är det svårt att veta och reglera hur länge publicerad information finns kvar på Internet. Oftast är uppgifter sökbara och möjliga att ta del av lång tid efter att de offentliggjorts. Av denna anledning medför förtal som sker över Internet ofta svårare konsekvenser för den drabbade jämfört med traditionella publiceringar.¹³⁴

7.2 När ingen ser på

En vanlig typ av Internetrelaterad brottslighet är då människor använder sig av Internet och sociala medier för hämndaktioner eller trakasserier. Brottsstatistiken är svår att överblicka eftersom det antas föreligga stora mörkertal.¹³⁵ Men på senare tid har vi sett allt fler fall som varit uppe för prövning i landets tingsrätter. Enligt sociologiska och socialpsykologiska studier kan man konstatera att beteendemönstret förändras på Internet. Man har sett att falska uppgifter om personer kan ligga till grund för diskussioner som får fäste på Internet och det finns en ökad benägenhet i digitala sammanhang att förlita sig på falska rykten.¹³⁶ Under de senaste åren har vi kunnat skåda en tydlig trend av att sociala medier har kommit att bli inte bara ett forum för meningsutbyte utan också en plattform ifrån vilken man på olika sätt hänger ut andra personer. Ibland har motivet varit att hämnas, ibland har handlingen varit utförd i oförstånd om det lidande och obehag som offret kommer att drabbas av.¹³⁷

7.3 Ansvar för användaralias vid ärekränkning

Så fort ett ärekränkingsbrott har begåtts över Internet uppstår frågan hur man ska kunna identifiera en misstänkt som gjort sig känd genom ett pseudonym.

¹³³ Collins, Matthew: The law of defamation and the Internet, Oxford, 2001, s. 3.

¹³⁴ Prop. 2013/14:47, s. 25.

¹³⁵ Kronqvist: Brott och digitala bevis, s. 196-197.

¹³⁶ Schultz: Förtal och integritet, s. 209.

¹³⁷ Kronqvist: Brott och digitala bevis, s. 196-197.

Genom ett användarnamn kan en Internetanvändare delta i diskussioner, dela med sig av sina åsikter och publicera dessa inför en världslik publik på hemsidor, i chattforum och i kommentarsfält. Möjligheten att vara anonym på Internet riskerar att medföra ett hämningslöst sätt att yttra sig eftersom många Internetanvändare föreställer sig att deras yttranden inte kan tillskrivas deras verkliga person. Dessutom finns risken att anonymitet lägger grund för olika typer av kriminalitet, inte minst ärekränkingsbrott.¹³⁸ I Goldring och Hamblins artikel *Think before you click: online anonymity does not make defamation legal* menar författarna att varje meddelande som skrivs på Internet lämnar spår av s.k. digitala fotspår vilka kan härledas till den dator vilken meddelandet skrevs ifrån. Besvär kan dock uppstå när målsäganden i ärekränkingsmål hävdar att sin rätt till yttrandefrihet och att rätten till privatliv går förlorad om man blir tvingad att avslöja sin Internetidentitet.¹³⁹

För att utreda vem som ligger bakom ett pseudonym krävs ofta samarbete med användarens Internetleverantör. Det är inte alltid klart om leverantören på laglig väg kan åläggas att avslöja personen bakom ett pseudonym.¹⁴⁰ I K.U. mot Finland hade en tolvårig pojke (K.U.) fått uppgifter upplagda på Internet av en okänd person som uppgav att K.U. var intresserad av en sexuell relation med en annan pojke. Då K.U. polisanmälde händelsen menade polisen att det saknades laglig grund att tvinga Internetoperatören att ange vem som var upphovsman till uppgifterna. Europadomstolen kom fram till att det utgjorde ett brott mot artikel 8 EKMR då stater inte tillhandahåller en reglering av avvägningen mellan sekretess på Internet och ingrepp i enskildas integritet.¹⁴¹

¹³⁸ Nel, Sanette: Online defamation: the problem of unmasking anonymous online critics, *Journal of Southern Africa*, 2007, s. 194-198.

¹³⁹ Goldring, Orit, Hamblin, Antonia: Think before you click: online anonymity does not make defamation legal, *Hofstra Labor & Employment Law Journal*, 2003, s. 385.

¹⁴⁰ Nel: Online defamation: the problem of unmasking anonymous online critics, s. 194.

¹⁴¹ K.U. v. Finland, No. 2872/02, ECHR, 2008-12-02.

8 Analys och slutsatser

Trots att bestämmelserna om förtal och förolämpning är något föråldrade har de kunnat tillämpas förhållandevis väl i dagens moderna samhälle eftersom skyddsintresset än idag är den enskildes ära och rykte. Enligt kommentaren till BrB ska ärekränkingsbestämmelserna tillämpas på samma sätt, oberoende av om ärekränkningen har skett på Internet eller i ”verkliga livet”. Detta vållar dock problem eftersom den skada som spridande av ärekränkande uppgifter innebär för den enskilde, vilket var grunden till kriminaliseringen av ärekränkning i BrB, idag har blivit värre än för 50 år sedan. Med anledning härav kan man ställa sig kritisk till utformningen av gällande rätt och anse att denna inte uppställer ett tillräckligt skydd för den som utsatts för näthat.

Enligt min uppfattning är kravet att den lämnade uppgiften uppsåtligen ska vara *ägnad att utsätta den förtalade för andras missaktning* ett brottsrekvisit som vållar problem. Enbart kränkande ryktesspridning av subjektiva värdeomdömen beivras inte idag. Med anledning av näthatsbrottens karaktär, lagens ordalydelse och domstolarnas praxis blir nästan aldrig bestämmelserna om förolämpning eller ofredande tillämpliga. Konsekvensen blir att vissa handlingar hamnar i lagens gråzon medan andra kränkningar inte täcks av lagens tillämplighet. Det finns också en risk för en ökad brottsbenägenhet om gråzonerna upptäcks och blir allt för stora. Detta kan leda till att färre åklagare kommer att väcka allmänt åtal och att fler brott lämnas ouppklarade. Mårten Schultz påpekar att vi har en brist på prejudikat och att domstolarna inte tillämpar en enhetlig rättstillämpning vad gäller näthat. Detta kan antas leda till att medborgarna tappar förtroende och trygghet för rättsystemet.

Många av de brott som begås av unga på Internet är förtal. Det finns anledning att tro att det är den felaktiga föreställningen om att man är anonym på Internet som är orsaken till det förändrade beteendemönstret hos ungdomar på Internet. Anonymiteten kan således vara en av orsakerna till näthat. Dessutom verkar många unga tro att man inte gör sig skyldig till brott så länge man hål-

ler sig till det som är sant och att yttrandefriheten är oinskränkt. Detta är i min mening ett tecken på att unga inte är medvetna om ärekränkingslagstiftningen. Av domstolsprövning följer prejudikat och det allmänna sätter på så sätt ner foten för vilka beteenden som inte accepteras. Eftersom många ungdomar troligtvis inte vet vad som är straffbart enligt lag är praxis enligt mig ett sätt att skildra de rättsliga ramar vi har att förhålla oss till. På så vis anser jag att Instagrammålet var av stor betydelse för rättsutvecklingen. Den mediala uppståndelsen uppmärksammade förhoppningsvis ungdomar om att näthat kan leda till fängelse. Skapande av en sådan medvetenhet kan vara ett sätt att kompensera den bristande kunnskapen om lagen.

Upproret i Göteborg visar att det finns en utbredd samhällsopinion mot att näthat inte ska tolereras. Man kan fråga sig om nämndemännen i rätten var influerade av denna opinion och huruvida detta speglade deras ställningstaganden. De har blivit valda av samhället och ska även företräda samhällets röst i rätten. Ur denna aspekt kan man anse att det inte fanns något annat utfall i rättegången än att döma de två flickorna för grovt förtal.

JK:s plikt att förhålla sig till den s.k. instruktionen bidrar till en återhållsam inställning till att väcka åtal. Regeln tillsammans med principen om normhierarkin där Sveriges grundlag står över vanlig lag skapar enligt min uppfattning en förutbestämd fördel för yttrandefrihetsintresset. En inskränkning i skyddet för den enskildes ära kan som nämnt också vara motiverad genom ansvarsfrihetsregeln i 5 kap. 1 § andra stycket BrB. Lämnandet av en kränkande uppgift kan vara försvarligt med hänsyn till ett samhälleligt intresse för nyhetsförmedling eller politisk debatt. Följaktligen kan syftet med ansvarsfrihetsregeln knappast ha varit att öppna upp för integritetskränkningar och näthat är troligtvis inte yttrandefrihet i den mening som avsågs vid bestämmelsens tillkomst.

Dock bör det påpekas att det inte verkar finnas någon inbördes ordning mellan artikel 8 och artikel 10 EKMR och att det uttryckligen får ske en inskränkning av yttrandefriheten om så är påkallat pga. skyddet för någon an-

nans goda namn och rykte. Däremot har det konstaterats att den personliga äran ofta får stå tillbaka i svenska domstolsavgöranden vid en intressekollision. Den förutbestämda fördelen för yttrandefrihetsintresset innebär en uppenbar risk för oproportionerliga bedömningar. Ett sådant förhållningssätt skulle strida mot EG-domstolens dom i Bodilmålet som gällde PUL. Domstolarna borde tillämpa samma princip även utanför PUL:s tillämpningsområde så att utgångspunkten för bedömningen är neutral i varje enskilt fall. Att skydda medborgarens rätt till yttrandefrihet följer av demokratins principer men jag tror samtidigt att detta skapar en onödig försiktighet hos åklagarna. Yttrandefriheten blir den tilltalades frikort, en demokratiskt erkänd rättighet som alltid kan hävdas, vilket sätter målsäganden i ett underläge redan från början.

På grund av Internets förmåga att sprida uppgifter med ljusets hastighet till miljontals användare bedöms förtal över Internet i de flesta fall som grovt. På så sätt sätts spridningen i centrum medan intensiteten och kränkningens allvarighet hamnar i bakgrunden. I min mening uppstår således en risk för att normalgraden av förtal på Internet blir obsolet. Straffskalan för förtal som sker på Internet är i praktiken enbart grovt förtal, och därför skev, trots att andra faktorer än spridningen ska spela in på straffmätningen. Vid förtal av normalgraden stannar påföljden vid böter. Eftersom de flesta brott rubriceras som grova, där påföljden varierar mellan böter och fängelse, sker en förskjutning i straffskalan.

I min mening är de strikta åtalsregler i ärekränkingsmål idag till skada för den enskilde. Ribban är för hög för att en ärekränkning ska falla under allmänt åtal och risken finns att det förekommer mörkertal när åklagaren inte vill ta målet till domstol för att hon tror att hon ändå inte kommer att vinna framgång. Man borde därför lyfta det som Yttrandefrihetskommittén anförde kring åtalsreglernas konsekvenser till en högre nivå. Att ärekränkingsbrotten idag är ett målsägandebrott har resulterat i låga åtalsfrekvenser hos allmän åklagare men får också konsekvenser för den enskilde. Det är en stor press för den förtalade att föra sin egen talan och återigen hängas ut, denna gång i en

domstolsprocess istället för på Internet. Risken att komma ut som den förlo-
rande parten ur en rättegång och stå för rättegångskostnaderna kan få stora
ekonomiska konsekvenser för den enskilde. Detta kan antas vara en av anled-
ningarna till att många avhåller sig från att dra en gärningsman inför rätta.
Inte minst när det som målsäganden själv kan vinna bara är ett par tusen kro-
nor i skadestånd. Eftersom påföljden för gärningsmannen oftast stannar vid
böter och uppgifterna fortfarande finns kvar på Internet, och kan spridas, an-
ser jag att åtalsreglerna inte ger den utsatte en proportionerlig upprättelse. Att
enbart ta bort särskilda skäl förändrar inte utgången i praktiken för den äre-
kränkte. Istället borde man omvandla regleringen så att alla näthatsbrott faller
under allmänt åtal vilket skulle stärka den utsattes ställning i såväl i (Inter-
net)samhället som i en domstolsprocess. På så sätt bistår det allmänna en-
skilda med hjälp och hon får större förtroende för rättsystemet.

Allmänhetens förtroende för rättssamhället, där de flesta integritetskränk-
ningar faller utanför det grundlagsskyddande området, kan dock ifrågasättas.
En lösning, som inte förutsätter att grundlagen ändras eller att nya lagar stif-
tas, är att införa en ärekränkingsombudsman. Hos denne kan enskilda som
utsätts för integritetskränkningar, även kränkningar som idag faller utanför
BrB, få rättslig hjälp. På så sätt förhindras att allmänna åklagare betungas av
ökade antal anmälningar som ett införande av en ny åtalsprövningsregel befa-
ras att medföra.

Det är helt rätt i tiden att, som Yttrandefrihetskommittén föreslår, införa nya
brott i BrB eftersom det föreligger en osäkerhet hos domstolarna om hur nät-
hat ska hanteras. Idag är integritetskränkningar ej reglerade i svensk lag, som
nämnt ovan. Förslaget skulle däremot innebära en kriminalisering av sär-
skilda kränkningar av den personliga integriteten. De nya straffbuden borde
kombineras med förslaget om en ny åtalsregel för att utöka skyddet för den
personliga integriteten. Det är två metoder som förenat uppfyller samma mål.
Dock föreligger ju skillnaden att man genom åtalsregeln vill utöka ett befint-
ligt stöd medan brottsbalksbestämmelsen avser att vidga det straffbara områ-
det.

Man kan fråga sig om lagförslaget också har ett politiskt motiv och således lagts fram för att ställa sig in hos de som kritiserat den svenska rättens förenlighet med EKMR eller om staten faktiskt vill leva upp till sina positiva förpliktelser att skydda den personliga integriteten som följer av konventionen. Enligt min uppfattning borde kravet på ny lagstiftning inte enbart drivas igenom på grund av att leva upp till internationella åtaganden. Införandet av nya brott i BrB måste i min mening även ske för att nationellt tillgodose kravet på förutsebarhet och legalitet.

I enlighet med SOU 2012:55 skulle kravet på förutsebarhet inte kunna upprätthållas vid en kriminalisering av alla grova kränkningar av privatlivet. Utöver den grova kränkningen hade man behövt ställa upp ett objektiva uppsåtsrekvisit, likt det i förtalsbestämmelsen. För gemene man finns dock en risk att detta missförstås med hennes egna subjektiva bedömning av vad som är en grov kränkning av privatlivet i det enskilda fallet. Inte minst kommer det att ta lång tid att skapa praxis på området.

Genom den uttömmande regleringen av integritetskränkning följer att gärningar som inte uppräknas i paragrafen inte är straffbara. Jag anser att bestämmelsen istället borde vara icke-uttömmande vilket åstadkoms om man för in ”eller den som på annat sätt kränker någon annans integritet”. Det skulle på så sätt framgå av ordalydelsen att domstolens prövning sker utifrån förutsättningarna i varje enskilt fall. Visserligen skulle ett icke-uttömmande lagrum vara svårt att tolka för gemene man och på så vis medföra en rättsosäkerhet. Detta får dock ställas mot de konsekvenser ett uttömmande straffbud medför genom ett begränsat tillämpningsområde där det finns risk att vissa kränkningar faller mellan stolarna.

Det bästa förslaget enligt min uppfattning är en kriminalisering av privatlivskränkningar eftersom bestämmelsen har ett stort tillämpningsområde samtidigt som den begränsas till de mest klandervärda fallen. Denna nya straffbestämmelse, där begrepp får definieras med en bred marginal, kommer kunna tillämpas på fler kränkningssituationer vilket kan leda till fler domstols-

avgöranden. Domstolarna ges således chansen att definiera vad näthat är och hur det ska beivras. Självklart kan detta innebära en rättsosäkerhet för den enskilda medborgaren när denna har svårt att avgöra vilka gärningar som typiskt sett kan leda till allvarligt men för någon annan. En avvägning mellan syftet för kriminaliseringen och de konsekvenser som en sådan kan medföra måste således göras. Att belägga fler gärningar med straffansvar innebär högre arbetsbelastning för domstolar och åklagare, vilket man har framfört som ett problem. Dessutom skulle det bli en processekonomisk belastning på staten men skulle kunna kompenseras av intäkter till staten om fler gärningsmän döms till en bötespåföljd. Om vi ser samma utveckling i påföljdsbedömningen av förtalsbrotten skulle det tvärtom innebära att fler fängelseplatser tas i anspråk. Eftersom det i de flesta fall är ungdomar som begår denna typ av brottslighet skulle troligtvis också ungdomsbrottsligheten öka som följd.

Prejudikat om näthat skulle ha en efterlängtd utfyllande funktion eftersom lagen inte är tillräckligt klar och på så sätt verka för rättssäkerheten. En ny modern författning är motiverad ur legalitetshänsyn. Dels för att motverka de gråzoner som finns i lagstiftningen dels att vi idag har lagrum som inte alltid kan tillämpas. En teknik- och samhällsanpassad lagstiftning samt nya åtalsregler kommer i min uppfattning leda till att fler målsägande som utsatts för privatlivskränkningar går vinnande ur domstolsprocesserna och får återuppriktelse. Fler domstolsavgöranden leder också till en utveckling av praxis och har i sin tur en avskräckande effekt på samhället. Förhoppningsvis leder detta till en minskad brottslighet och färre antal fällande domar för näthatsrelaterade brott i framtiden.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 1980:8, Privatlivets fred.

SOU 1983:70, Värna yttrandefriheten.

SOU 2008:03, Skyddet för den personliga integriteten.

SOU 2012:55, En översyn av tryck- och yttrandefriheten.

Propositioner

Prop. 1962:10, Brottsbalken.

Prop. 2005/06:173, Översyn av personuppgiftslagen.

Prop. 2013/14:47, Några ändringar på tryck- och yttrandefrihetens område.

Myndighetspublikationer

Datainspektionens vägledningar, Vad är straffbart enligt personuppgiftslagen?, januari 2011.

Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Stockholm, Förtal och förolämpning, RättsPM 2012:1, januari 2012.

Europaparlamentets och rådets direktiv

Direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter.

Litteratur

Axberger, Hans-Gunnar: *Yttrandefrihetsgrundlagarna*, Norstedts Juridik, Vällingby 2012.

Bogdan, Michael: *Gränsöverskridande förtal i Cyberspace*, SvJT 1998 s. 1-17.

Collins, Matthew: *The law of defamation and the Internet*, Oxford University Press 2001.

Danelius, Hans: *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, 4:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2012.

Findahl, Olle: *Svenskarna och internet*, Göteborg 2013.

Goldring, Orit och Hamblin, Antonia: *Think before you click: online anonymity does not make defamation legal*, Hofstra Labor & Employment Law Journal, 2:a utgåvan, 2003.

Holmqvist, Lena m.fl.: *Brottsbalken. En kommentar. Del I (1-12 kap.)*, 7:e studentutgåvan, Norstedts Juridik, Stockholm 2013.

Kronqvist, Stefan, *Brott och digitala bevis*, 3:e upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2013.

Lindberg, Agne och Westman, Daniel: *Praktisk IT-rätt*, 3:e upplagan, Norstedts Juridik 2001.

Nel, Sanette: *Online defamation: the problem of unmasking anonymous online critics*, Comparative and International Law Journal of Southern Africa, 2:a utgåvan, 2007.

Schultz, Mårten m.fl.: *Näthat: Rättigheter & Möjligheter*, Stockholm 2013.

Schultz, Mårten: *Förtal och integritet*, Juridisk Publikation 2012.

Elektroniska källor

Dagens Juridik: *Regeringen tar krafttag mot näthatet – vill se fler åtal om förtal från åklagare och JK*, <http://www.dagensjuridik.se/2013/11/regeringen-tar-krafttag-mot-nathatet>, Publicerad: 2013-11-14, Besökt: 2013-12-09.

Dagens Juridik: *Mårten Schultz om näthat: ”finns ett skriande behov av prejudikat”*, <http://www.dagensjuridik.se/2013/11/marten-schultz-om-nathat-finns-ett-skriande-behov-av-prejudikat>,

Publicerad: 2013-11-28, Besökt: 2013-12-09.

<https://www.facebook.com>, Besökt: 2013-12-16.

<http://instagram.com>, Besökt: 2013-12-16.

<http://juridikbloggen.wordpress.com> Besökt: 2013-12-09.

www.juridikinstitutet.se Besökt: 2013-12-09.

Lagkommentarer Karnov Internet, Jermsten, Henrik: Regeringsformen 2 kap. 6 §: <http://juridik.karnovgroup.se/document/527860/1?versid=146-1-2005>, Besökt: 2013-12-12 .

Lagkommentarer Karnov Internet, Nilsson, Göran: Brottsbalken 5 kap. Om ärekränkning, <http://juridik.karnovgroup.se/document/527533/1?versid=146-1-2005>, Besökt: 2013-12-12.

Nationalencyklopedin, *net hate*,

<http://www.ne.se/engelsk-ordbok/n%C3%A4that/1483272>,

Besökt: 2013-12-09.

Regeringskansliet: *Uppdrag till Brottsförebyggande rådet om hot och kränkningar på internet*, <http://www.regeringen.se/sb/d/17984/a/228330>,

Publicerad: 2013-11-14, Besökt 2013-12-09.

Rosén, Hans: *Krav på ny lag mot näthat*,

<http://www.dn.se/nyheter/sverige/krav-pa-ny-lag-mot-nathat/>,

Publicerad: 2013-01-14, Besökt: 2013-12-09.

<https://twitter.com>, Besökt: 2013-12-16.

<https://twitter.com/martenschultz> Besökt: 2013-12-09.

Rättsfallsförteckning

Tingsrätt

Göteborgs tingsrätt, Mål B 705-13, 2013-06-25.

Hovrätt

Göta hovrätt, Mål B 297-03, 2003-11-12.

Mål nr B 1886-07, Göta hovrätt, 2008-04-18; referat ur Schultz: Näthat: Rät-
tigheter & Möjligheter, s. 81.

Svea hovrätt, Mål B 7460-07, 2008-09-04.

Svea hovrätt, RH 2009:40, 2009-03-20.

Svea hovrätt, Mål B 7460-07, 2008-09-04.

Högsta Domstolen

NJA 1987 s. 336.

NJA 2008 s. 946.

EG-domstolen

”Bodilmålet”, Dom C-101/01, REG 2003 s. I-12971, 2003-11-06.

Europadomstolen

K.U. v. Finland, Nr. 2872/02, ECHR, 2008-12-02.

Övriga

Justitiekanslerns beslut, Dnr 557-12-31, Aktbil. 6, 2012-01-26.